

Svetlana BAJIĆ

PRILOG ETNOLOŠKIM ISTRAŽIVANJIMA O SLOVENCIMA U BOSNI I HERCEGOVINI I BOSANCIMA U REPUBLICI SLOVENIJI

Apstrakt: U članku je dat sažet pregled etnoloških istraživanja o Slovencima koji žive u Bosni i Hercegovini (Sarajevo) i Bosancima koji žive u Republici Sloveniji.

Ključne riječi: migracije, enkulturacija, akulturacija, jezik, tradicija, identitet

Abstract: The article gives a brief overview of the ethnological research on Slovenes living in Bosnia and Herzegovina (Sarajevo) and Bosnians living in the Republic of Slovenia.

Keywords: migrations, enculturation, acculturation, language, tradition, identity

Uvod

U okviru naučno-tehnološke saradnje Bosne i Hercegovine i Slovenije, po konkursu od aprila 2003. godine za saradnju u 2004. i 2005. godini, predložen je i bio usvojen projekat "Bosanci u Sloveniji – Slovenici u BiH", koji su vodili prof. dr. Tomislav Išek iz *Instituta za historiju* Sarajevo, u ime BiH, i dr. Vera Kržišnik-Bukić iz *Inštituta za narodnostna vprašanja* iz Ljubljane. Ekipu saradnika činili su: Aida Šabanović, diplomirana vajarica Akademije likovnih umjetnosti u Sarajevu; Tijana Ilić, profesorica srpskog jezika i književnosti, polaznica magistarskih studija iz oblasti jezika; Dženita Sarač, diplomirana historičarka, također polaznica magistarskih studija; i Svetlana Bajić, muzejska savjetnica Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine. Tokom 2004. i 2005. godine

članovi ekipe boravili su u Sloveniji višekratno, u trajanju od 15 do 30 dana, i na osnovu različitih istraživanja (konsultiranja literature, štampe, izvora, obilazaka više regija i gradova, anketa, razgovora) napisali svoje priloge.

Realizacija ovog međudržavnog projekta asimetrična je na bar dva nivoa. Kada je s jeseni 2003. godine projekat odobren, faktografija o Slovencima u BiH ne samo da je dotadašnjim angažmanom i slovenskih i bosanskohercegovačkih naučnika bila prikupljena nego se i do njenog kraja predviđala priprema za štampu prvog sveska s historijskim temama, a u pripremi je drugi, kao zbornik sjećanja. S druge strane, projekat "Bosanci Sloveniji" bosanskohercegovački tim morao je započeti *ab ovo*, i to istraživački, gotovo od samog početka. Dok je slovenski tim bio sastavljen od iskusnih istraživača, tri od četiri u timu Bosne i Hercegovine bili su apsolutni početnici u nauci. S obzirom na to da se nije predviđala komercijalizacija dobijenih rezultata, osim elaboriranih tema, najveći doprinos angažmana naših članova sadržan je u činjenici da je od strane svakog participanta uspostavljena dragocjena svojevrsna baza podataka koja može biti korisna za neka buduća istraživanja i, posebno, što su mladi saradnici, nesumnjivo, istraživanjima i artikulacijom prikupljene građe stekli korisno iskustvo.

Slovinci u Bosni i Hercegovini

Rad predstavlja skroman pokušaj da se na tragu malobrojnih i šturih podataka etnološkom metodom odgovori samo na neka od pitanja iz svakodnevnog života Slovenaca u Bosni i Hercegovini, pretežno u Sarajevu, od austrougarskog perioda do naših dana. Motive da se odvažimo na ovakav, kako nam se ponekad činilo, sizifovski posao našli smo u radu uglednog hrvatskog etnologa prof. dr. Vitomira Belaja (Belaj, 1995). Cijenjeni etnolog bio je u nešto povoljnijoj situaciji, budući da su tragovi života Slovenaca u Hrvatskoj ipak brojniji nego u Bosni i Hercegovini. Hrabrilo nas je saznanje da se profesor Belaj, uprkos deficitarnosti građe, upustio u svojevrsnu naučnu avanturu; nema razloga da bar ne pokušamo nešto slično. Ova problematika, s etnološkog aspekta apsolutno neistražena, bila je za nas dodatni poticaj, jer je na startu sve

bilo *tabula rasa*. Ipak smo nakon obavljenih istraživačkih napora *u ovoj fazi* mogli zaključiti da je prikupljen popriličan broj više zanimljivih nego relevantnih podataka koji omogućavaju da se pruže bar neke naznake života malobrojne skupine Slovenaca u Sarajevu odnosno u Bosni i Hercegovini, ne samo s aspekta struke etnologa nego i šire. Taj mozaik pomalo je maglovit, ali čini se interesantan i obavezuje na neke nove istraživačke napore.

U elaboriranju teme korišteni su podaci iz intervjuja obavljenih s ciljano odabranim sagovornicima (pretežno zrele i duboke starosne dobi, različitog zanimanja i socijalnog porijekla). Ne bi se moglo reći da su u etnološkom pristupu svjesno preferirani posebni i strogo izdvojeni aspekti prisutnosti Slovenaca u Sarajevu. Naravno, raznovrsnost života i prikupljeni podaci uslovljavali su paletu pitanja koja su mogla biti ili rekonstruirana ili analizirana, a u zavisnosti od stepena npr. identiteta slovenske zajednice, konkretno u pogledu jezika, prakticiranja vjere, običaja, kulture, u najširem smislu riječi – od stanovanja, načina odijevanja i ishrane do kulturnih manifestacija, profesionalne orijentacije doseljenika ili članova njihovih porodica u drugom ili trećem koljenu. Naravno da su se pod navedenim podrazumijevale i druge subjektivne i objektivne dimenzije raznih složenih procesa (pitanje integracije, akulturacije, asimilacije, održavanja tradicije, kulture zavičaja, odnosa prema matici, prema “drugima”, utjecajima novodoseljenih – u različitim periodima) na ranije doseljene Slovence itd.

Polazeći od ovih premisa, istraživački interes pokušao se fokusirati na tri osnovna kruga pitanja:

- prvi se odnosio na uzroke i tokove samog procesa iseljavanja iz matice;
- drugi na pitanja ispoljavanja identiteta u porodici;
- treći na slobodno vrijeme i javnu djelatnost (udruženja, odnos prema sredini u kojoj su živjeli i radili, većinskoj zajednici, odnos prema matici i veze s njom itd.).

Tako postavljeni ciljevi diktirali su opredjeljenje za metodu životne priče, odnosno *life story*, jer smatramo da svako istraživanje problematike manjina (izraz je upotrijebljen u etimološkom, a ne u političkom smislu) treba pratiti *životne priče* koje su na neki način reprezentativne s tretiranom problematikom.

Kada je riječ o Slovencima na našim, bosanskohercegovačkim prostorima, periodizaciju istraživanja nameće činjenica da procesi koji nas interesiraju počinju s austrougarskom okupacijom. Oni koji se opredjeljuju za takav pristup upravu su utoliko što od tog vremena, opće je poznato, dolazi do intenzivnijeg useljavanja desetina hiljada stranaca, uglavnom stručnjaka raznih profila, a među njima i Slovenaca. Jedan drugi podatak učinio se toliko zanimljivim da bismo ga trebali navesti kao ilustraciju neke vrste karika slovensko-bosanskih veza. Neuputno je, i nepotrebno, i opasno zastupati teoriju primata (da se tu i tamo nešto desilo prvi put) pa na temelju toga izvoditi dalekosežne i nedovoljno utemeljene zaključke. Jednostavno smo htjeli podsjetiti da je opis Bosne početkom XVI st. od strane Benedikta Kuripešića (Kuripečića), pored dokumentarnosti značajnih informacija, više nego dragocjen podatak o tim vezama. Svojim djelom *Itinerarium* Kuripešić, Ljubljčanin po rođenju, preteča je ne samo brojnih putnika namjernika koji su putovali kroz Bosnu (Englez Evans i francuski putopisci otkrivaju je tek u XIX st.) nego i svojih sunarodnjaka, koji su već od nastanka putopisa, 1531. godine, mogli da se upoznaju s Bosnom (Kuripešić, 1950).

Slovinci su u Bosnu i Hercegovinu dospijevali u različitim periodima, doseljavanjem s gotovo cijelog slovenskog etničkog prostora: iz Primorske, Istre, Kranjske, Koruške, Štajerske itd. Najveći se dio Slovenaca doselio u migracijskim valovima nakon vojnog pohoda austrougarske vojske ljeta 1878. godine. Bosna je i nekoliko decenija prije toga počela *privlačiti* osobe, uglavnom katolike, raznih nacija: Čehe, Poljake, Nijemce, Mađare, Rusine, Italijane, Hrvate, pa i Slovence, spremne da se tu nasele. Iljas Hadžibegović, ekspert za ovaj period bosanskohercegovačke prošlosti, navodi da se brojni stranci odlučuju da “ulože novac i znanje i vežu svoju budućnost za ovu, tada nepristupačnu, teško prohodnu i zbog hajdučije nesigurnu zemlju”.¹ Tako je i A. Gerdouč došao u Sarajevo i 1870. godine otvorio u Kovačićima Tvornicu piva, prvu u Bosni i Hercegovini.

Okupacija Bosne i Hercegovine (1878. godine), a potom aneksija (1908. godine) i svi efekti koji su ih pratili: razvoj saobraćaja, izgradnja

1 Iljas Hadžibegović, *Slovinci u Bosni i Hercegovini*, Prilog izučavanju broja i rasprostranjenosti Slovenaca u Bosni i Hercegovini od 1910. do 1992. godine, Zora Cankarjeva, 3-7, VI, 1997, Sarajevo, Slovensko kulturno društvo “Cankar”, 16-17.

željeznice, puteva i industrije, eksploatacija šuma, otvaranje rudnika, stvaranje novog upravnog aparata, osnivanje prosvjetnih i kulturnih institucija u svim nacionalnim sredinama – nalagali su potrebu dovođenja velikog broja ljudi različitih stručnih profila. Među brojnim doseljenicima istaknutu ulogu imala je i nevelika skupina Slovenaca – vojnika, činovnika, poduzetnika, industrijskih i zanatskih radnika, šumskih i rudarskih radnika na željeznici i seljaka kolonista, do intelektualaca, svećenika, učitelja i fakultetskih profesora, kulturnih i naučnih djelatnika.

Prema popisu iz 1910. godine, u Bosni i Hercegovini je registrirano 3108 Slovenaca. Taj broj se 1931. godine povećao na 4462.² Slovenci u Bosni i Hercegovini nisu živjeli u kompaktnim skupinama, izuzev manje kolonije seljaka u Ralutincu kod Prnjavora, nego su bili izmiješani s drugim narodima. Većina ih je živjela u većim gradovima i centrima industrijske i rudarsko-metalurške proizvodnje.

Početak NOR-a (jula 1941. godine) u Bosni i Hercegovinu deportirano je 4869 slovenskih građana, u sljedeća bosanska mjesta: Bosanska Gradiška, Brčko, Bosanski Novi, Prijedor, Sanski Most, Banja Luka, Bihać, Cazin, Drvar, Derventa i Gračanica, od kojih je ostalo 3300.³

Nakon Drugog svjetskog rata broj Slovenaca se stalno smanjivao, da bi ih prema popisu iz 1991. godine bilo ukupno 2028, od toga: u Sarajevu 567, Banjoj Luci 953 – koji su činili najbrojniju skupinu, Mostaru 217, Tuzli 164, Zenici 132.⁴

Prema *religioznoj pripadnosti*, više od 99% Slovenaca u Bosni i Hercegovini od austrougarskog perioda pa nadalje bili su rimokatolici, pa je broj evangelista bio gotovo zanemarljiv. Poslije Drugog svjetskog rata Slovenci u Bosni i Hercegovini sklapaju, po pravilu, miješane brakove (supružnici su pretežno hrvatske, ali i bošnjačke ili srpske nacionalnosti), pa među njima ima katolika, ali i adventista, Jehovinih svjedoka i ateista.

U Sarajevu Slovenci danas uglavnom žive u općinama Centar, Novo Sarajevo i Novi Grad. Iako žive u stambenim zgradama, ne prakticiraju instituciju susjedstva / *komšiluka*, tako specifičnu među

2 Đorđe Pejanović, *Stanovništvo BiH*, Beograd, SANU, 1955, 49.

3 I. Hadžibegović, *Slovenci u Bosni i Hercegovini*, 16-17.

4 Isto, 16-17.

Bosancima. U nekim kućama registrirane su rezbarene škrinje, koje su istovremeno i oslikane, slike na staklu s motivima života svetaca, ljudske i životinjske figure, umjetnička keramika, ali i gobleni, umjetničke i porodične slike te kukičani motivi na kojima se prepoznaje baština Slovenije. Kukičane predmete tekstilnog pokućstva pretežno su izrađivale žene starije dobi. Mnogi od navedenih predmeta pokućstva doneseni su iz Slovenije, kao obavezno rog i zvono, koji se nalaze u svakoj kući koju smo posjetili. Enterijer stanova nema odlike bosanske kulture stanovanja, već srednjoevropske.

Ishrani – veoma važnom uzročniku dobrog ili lošeg zdravlja, koje utječe i na kvalitet i dužinu ljudskog vijeka – Slovenci su i u novoj sredini posvećivali posebnu pažnju. Za jutarnji obrok (*zajtrk*, *zajutrek*, *fruštuk*) obično su jeli heljdine žgance s mlijekom, mlijeko ili bijelu kafu s hljebom ili supu s hljebom; za ručak (*kosilo*) jelo je obično pravljeno od kupusa, repe, graha, boba, sočiva, ričeta (bungura), močnika, ili od tijesta, prekrupe. Često se umjesto hljeba jela palenta. Za večeru se pripremala zelena salata s grahom ili kuhanim jajima, krompir i paradajz salata, voće i sl. Kao poslastica obavezno se priprema *potica*. Po svemu nabrojanom, navike Slovenaca razlikovale su se od navika njihovog okruženja.

Kulturni i vjerski život bio je veoma poštovan u porodicama i u ova-ko multietničkoj i multinacionalnoj Bosni specifičan. Iako su držali do svojih karakterističnih običaja, za vrijeme obilježavanja praznika drugih vjera dolazilo je do “miješanja” porodičnih svečanosti (posebno za vrijeme Uskrsa i Bajrama), radosti (vjenčanje, rođenje djece, obilježavanje imendana i rođendana djece, proslave mature, odlazaka u vojsku, u penziju itd.) ili pak tužnih događaja – smrti u porodici.

Vjenčanja su se dešavala uglavnom ujesen, u nedjelju prijepodne, u crkvi, uz misu (do 1945). Za svadbu se pravio svadbeni kolač *pletetik*, ukrašen figurama od tijesta, vještačkim cvijećem, ili torta. Svekrva je dočekivala mladu s vinom, hljebom, ključevima; mladoženja je mladu prenosio preko praga u novi dom, plesala se polka, “jodlalo” uz obaveznu harmoniku itd.

Na dan Sv. Miklavža (6. decembar) djeca su dobijala poklone. Ovaj praznik proslavljan je i u “Cankaru”, gdje je Sv. Miklavž “lično”, sa

svojim neizbježnim pratiocem Krampusom – nakon pitanja “Si bil priden/pridna”, upućenog djeci, i potvrdnog odgovora – dijelio poklone.

Na Badnji dan jeo se posni grah, salata od kiselog kupusa, a na Božić šunka, sir, jela od tijesta, meso i, obavezno, sitni kolači, a ponekad torta, hurmašice i baklava. Pokloni su djeci ostavljani ispod kićenog bora, što se oglašavalo zvonjenjem zvona.

Uskrs je veoma svečano proslavljan. Neke porodice porijeklom iz Bele Krajine nazivaju ga *Vuzem*. Obavezno su se bojila jaja i dijelila se prijateljima različite nacionalnosti. Jelo u korpi (jaja, mladi luk, meso, hren i kolači) nošeno je u crkvu na blagoslov.

U većini porodica supružnici su se oslovljavali s “tatica” i “mamica”. Djeca su dobijala imena Rozika, Fanika, Tonka, Andrej... Djeci iz miješanih brakova davana su imena Senad odnosno Jasmina i dr., ali su ih susjedi u Bosni i rodbina u Sloveniji odmila zvali Janez, Mojca i sl. Prva generacija Slovenaca koji su u Bosnu i Hercegovinu došli u mlađim godinama u kući su govorili slovenski, a van kuće jezik sredine u kojoj su živjeli i radili. Međutim, već druga generacija kao i djeca iz miješanih brakova u pravilu su govorili srpskohrvatskim/hrvatskosrpskim jezikom. Kod njih se osjećalo prisustvo dvostrukog identiteta. Naime, na osnovu izjava ispitanika, oni su svojim porodičnim, poslovnim i prijateljskim vezama bili čvrsto, takoreći trajno, vezani za bosanskohercegovačko društvo, a domovinom svojih roditelja (oca, majke, djeda ili bake), tj. svojih predaka, za Sloveniju. Ovakvoj enkulturaciji pogodovao je niz faktora: sličnost u jezicima, klimi, geografiji, zajednička zanimanja, a prvenstveno život u zajedničkoj državi, počev od 1878. godine, u granicama Austro-Ugarske monarhije, 1918. godine, kada nova domovina Slovenaca i Bosanaca postaje Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno Jugoslavija, zatim 1945. godine, u Narodnoj federativnoj republici Jugoslaviji, pa sve do raspada avnojske “druge” Jugoslavije 1990. godine. Zajedno su bili uključeni i u dva svjetska rata. Izbijanjem rata u Bosni i Hercegovini 1992. godine i priznavanjem Bosne i Hercegovine kao samostalne države nakon referenduma 1. marta 1992. godine Slovenci u Bosni i Hercegovini postaju nacionalna manjina. Oni od tada u okviru slovenskih zajednica nastoje naučiti slovenski jezik, da bi, između ostalog, očuvali i svoj identitet.

U različitim situacijama, onim svakodnevnim i iznenadnim, neočekivanim, susrećemo se kod Slovenaca i s *usmenom predajom*. Predaja čuva sjećanja na poznate i potvrđene historijske događaje i ličnosti, na kralja Matjaša, ratove s Francuzima, feudalno ugnjetavanje. Spominju se i pjesme o životinjama, o lijepoj Vidi, priče o babi Pevhti i tajanstvenom putniku Neteku i dr.

Ovdje su nabrojani neki značajniji običaji i svetkovine koji su bili sastavni dio života Slovenaca u Sarajevu. Neki od ovih običaja već su se ranije izgubili, neki su izmijenjeni, a neki se sada poslije ovog nesretnog rata ponovo prakticiraju. I kao što reče jedan ispitanik: “Što više znakovna tradicije bude u upotrebi, to će se više osjećati duh zajedništva i vlastite vrijednosti, jer mi smo Slovenci malobrojan narod.”

Daleke 1895. godine grupa slovenskih intelektualaca pokrenula je inicijativu za osnivanje društva pod nazivom “Slovensko omizje”. Ova inicijativa realizirana je dvije godine kasnije, u gostionici “Vidmarja”, u Mustajbegovoj ulici (danas Ulica Hiseta). Zadatak “Omizja” bilo je njegovanje slovenskog jezika i kulture, preko čitaonice, pjevačkog zbora, te dramsko-recitatorske sekcije. Na istom mjestu i danas se nalazi ugostiteljski objekat “Slovenski klub”. Zbog “Vidmarjevih” skučenih prostora sve aktivnosti su se održavale u prostorijama Hrvatskog kulturnog društva “Napredak”. Iz ove sprege proizašla je čvrsta saradnja između ova dva društva. Od 5. XI 1910. godine “Slovensko omizje” reorganizira se u “Slovenski klub”, od kada u Sarajevu i zvanično djeluje udruženje Slovenaca. Osim priredbi za Miklavževo “Slovenski klub” organizirao je i priredbe za pokladno Martinovo i Nikoljsko veče, kojima cilj nije bio samo aktivnost na polju kulturno-prosvjetnog rada nego i na humanitarnoj pomoći svojim članovima, a posebno nakon rudarskih nesreća, koje su bile vrlo česte, kada su majke s djecom ostajale bez hranioca porodice. U tu svrhu je, nakon velike nesreće rudara iz Kaknja 1935. godine, gostovao i “Zbor malih harmonikaša” iz Maribora (djeca u dobi od 6 do 12 godina), koji je nastupao u slikovitim narodnim nošnjama.⁵ U ovim i sličnim manifestacijama između dva svjetska rata učestvovala su sva kulturno-prosvjetna i pjevačka društva iz Sarajeva. U sjećanju ispitanika ostala je priredba koju su organizirala sarajevska društva s “Udruženjem gledaliških igralcev” iz Ljubljane, čiji je cilj bio “veče

5 Arhiv BiH, “Napredak”, Središnja uprava “Napretka” (1921–1941), 1559/1935.

bratsko zblizavanje i međusobna izmjena literarno-kulturnih dobrina”, kao što je registrirano u jednom dopisu “Slovenskog kluba” HKD “Napredak” iz 1935. godine. Od 8. IV 1934. do 1941. godine u Sarajevu je osim “Slovenskog kluba” djelovalo i “Delavsko kulturno društvo Cankar”, utemeljeno na klasnim osnovama, koje je izdavalo “Zoru” – časopis za društvenu kulturu i obrazovanje. “Cankar” prestaje s radom 1941. godine, ponovo se obnavlja 1945. i djeluje do 1951. godine. Za razliku od kulturno-prosvjetnih društava s nacionalnim predznakom (“Preporod”, “Napredak” i “Prosvjeta”), koja su ukinuta 1949. godine, jedino je “Cankar” djelovao do 1951. godine. Njegov rad obnovljen je 1993. godine. U najtežim uslovima života za sve Sarajlije nastavio je rad na njegovanju jezika, kulture i tradicije Slovenaca. To je bilo i mjesto okupljanja Sarajlija, gdje se moglo ugrijati, popiti čaj i pročitati novine. Subotom su sve Slovenke prema ratnim receptima pripremale slovenske specijalitete, kojima su gostile svoje sugrađane.

Osim “Cankara” u Sarajevu od novembra 1992. godine djeluje i “Slovenska zajednica”, čija aktivnost ima veoma široku lepezu djelovanja. Izdaje časopis “Novice” – reviju za Slovence u Bosni i Hercegovini. Djeluje i hor “Kamerata”. Značajno je registrirati da je jedan od najpoznatijih i najpriznatijih sineasta u Bosni i Hercegovini i šire (posebno u oblasti dokumentarnog filma) Vefik Hadžismajlović filmom “Naše stare pesni”, koji je snimio u izuzetno teškim uslovima 1994. godine, trajno zabilježio život Slovenaca u posljednjem agresorskom ratu. Od 1993. godine u Sarajevu se održava i tradicionalni memorijalni teniski turnir “Jan Doršner”, u organizaciji Slovenskog kulturnog društva.⁶ Svakodnevnicama nam prečesto onemogućava da zapazimo neke neobičnosti u vlastitom gradu. Želja da registriramo oblike prisutnosti bilo čega što ima slovenske tragove otkrila nam je začudne podatke: neke ulice podsjećaju nas na Otona Župančiča i Ivana Cankara, najpoznatije književnike Slovence; Ljubljanu, glavni grad Slovenije; Bled, najljepše jezero; planinu Triglav.

Slovenska privreda i njena dostignuća, unatoč velikim društvenim i ekonomskim promjenama na bosanskohercegovačkim prostorima,

6 Jan Doršner, student i predratni bosanskohercegovački reprezentativac u alpskom skijaњу, poginuo je u decembru 1992. godine kao pripadnik Armije BiH, na liniji razgraničenja u Azićima, braneći Sarajevo.

ostala je prisutna, kako u poslijeratnoj obnovi tako i u izgradnji Bosne i Hercegovine. U raznim dijelovima Bosne i Hercegovine prisutni su: *Gorenje, Iskra, Elrad, Planika, Peko, Lipa, Lesnina Slovenj Gradec Kolančan, Merkator* i drugi privredni subjekti.

Uz poznate i priznate slovenske proizvođače u Sarajevo su nakon rata 1995. godine dospjeli i mnogi privatni djelatnici koji su zakupili prostore na najprometnijim i najelitnijim dijelovima grada (Foto-studio Skenderija).

Poseban vid veza i utjecaja jeste onaj iz oblasti kulture u najširem smislu riječi. Njih bi trebalo u svakom slučaju posebno izučavati, a ovdje, pri kraju, treba navesti nekoliko nezaobilaznih imena ljudi koji su djelatnošću i rezultatima svoga rada ostavili dubok trag u raznim segmentima života ali i u sredini u kojoj su živjeli. Znatno su utjecali na razvoj nekih sportova – planinarstva, skijanja. Prvih sto pari ručno izrađenih skija u Bosni i Hercegovini prije Drugog svjetskog rata djelo je ruku Martina Bozje, oca Drage Bozje, planinara, osnivača prve “Gorske službe spašavanja u BiH”. Slovenci su uveli upotrebu kranjske sjekire, primijenili model alpske kuće u građevinarstvu. Veoma je upečatljiv i dragocjen doprinos dramskih umjetnika razvoju glumišta u Bosni i Hercegovini. Nabrojat ćemo samo neke slovenske glumce: Marija Vera, Milan Skrbinšek, Miro Kopač, Rade Pregarc, Elka Macol, Branko Ličen; režisere: Ferdo Delak, Lojze Šlandeker i Miran Herceg, u Banjoj Luci, te Toni Peršak, Žarko Petan i Zvone Šedlbauer u Sarajevu; operski pjevači: Stana Lošin i Doroteja Cestnik, balerina Katarina Kocka i dr. Slovenski udio u nauci i drugim djelatnostima ni u kojem slučaju nije neznatan. Dovoljno je samo podsjetiti se na imena kao što su: Brandis Erih, Gregor i Irma Čremošnik, Emilijan Lilek, Karlo Cankar, akademik prof. dr. Juraj Martinovič, Stanislav Verbič, Dušan Debevc, Josip i Gorazd Bučar, Dragutin Murko, dr. medicine Aleksandar Faljgelj, Metka Krajerger-Hozo, slikarica, Josip Osti, pjesnik, Drago Bozja, planinar, Marija Dolinšek-Divčić, arhivski radnik, i drugi.

ZAKLJUČAK

U današnje vrijeme svjedoci smo neke vrste osvještavanja Slovenaca u Bosni i Hercegovini. Osnivanjem “Slovenske zajednice”, pokretanjem časopisa “Novice”, obnovom kulturnog društva “Cankar” i njegovog časopisa “Zora”, otvaranjem Ambasade Republike Slovenije u Sarajevu stvoreni su uslovi za dalji razvoj kulturnih potreba i interesa građana Bosne i Hercegovine slovenskog porijekla, izučavanjem i njegovanjem historije, jezika, književnosti, održavanjem koncerata, naučnih tribina, izložbi tradicijske i savremene kulture, stvaranjem uslova za ostvarivanje socijalnih i ekonomskih potreba Slovenaca itd.

U “Cankarevoj” čitaonici mogu se i dan-danas pročitati novine i značajne knjige na slovenskom jeziku iz matice.

I napokon, u okviru “Cankara” formiran je i dokumentacioni centar slovenske kulture u Sarajevu.

* * *

Bosanci u Sloveniji⁷

U posljednjoj deceniji XX stoljeća u slovenskoj se etnologiji kao i njoj srodnim naukama intenziviralo zanimanje za istraživanje *identiteta* i *enticiteta*. Pod tim se podrazumijeva i interesovanje za *interetničke* odnose, kako unutar Slovenije, gdje uz Slovence žive i pripadnici drugih naroda, tako i na prostorima gdje Slovenci žive izvan državnih slovenskih granica. Za Bosance (Bošnjake, Hrvate i Srbe) koji su nakon disolucije Jugoslavije ostali da žive u Sloveniji – ali bez statusa nacionalne manjine (Mađari i Italijani imaju taj status, dok je bosanski zahtjev odbijen 2003. godine) – vlada posebno zanimanje.

Zanimanje za prisutnost Bosanaca u Sloveniji traje odranije, počev od istraživanja pravoslavaca iz Unca i Glamoča koji su naselili slovensko etničko područje Belu Krajinu još u XVI stoljeću, gdje su ostavili mnogo tragova u nazivima naselja (Vukobrati, Bosanci), prezimenima danas slovenskih rodova (Vlasići, Husiči i dr.) (Voje, 1990; Treseglav, 1996;

⁷ Ovaj prilog predstavlja dio većeg rada koji elaborira problematiku prisustva Bosanaca (i Hercegovaca) u Sloveniji s više aspekata, na cjelovit i kompleksan način.

Milovančev, 2004). Ovome treba dodati činjenice da su Bosanci zajedno sa Slovencima ratovali u austrougarskoj vojsci protiv Italijana na Soškom frontu 1914. godine, u vrijeme Prvog svjetskog rata, gdje su mnogi izgubili živote. Na prisutnost Bosanaca u Sloveniji ukazuju popisi stanovništva između dva svjetska rata, a dalja istraživanja odnose se na Bosance *prve generacije* (osobe rođene u BiH) koji su došli u Sloveniju u nekoliko etapa nakon Drugog svjetskog rata, kao ekonomski migranti, kao i one koji su došli kao izbjeglice u Sloveniju nakon agresije na BiH i rata 1992–1995. godine. Naglašena zainteresiranost djelatnika raznih profila vlada i za istraživanje identiteta, i svih poznatih pokazatelja uz njega, i za *drugu generaciju* Bosanaca (tj. osoba rođenih u Sloveniji, a porijeklom, po jednom ili oba roditelja, iz Bosne i Hercegovine). Mnogi diplomski, magistarski i drugi radovi (posebno u okviru Pedagoškog fakulteta i Mirovnog inštituta u Ljubljani i dr.) imaju za temu istraživanje asimilacije, akulturacije, integracije, diskriminacije i dr. kod bosanskih migranata u Sloveniji.

Terenska etnološka istraživanja obavljena su kod *prve* i *druge* generacije Bosanaca u tri navrata 2004. i 2005. godine, u sljedećim mjestima: Ljubljana, Jesenice, Celje, Velenje, Tržič, Škofja Loka, Radovljica, Kočevje i Kopar. Njima su obuhvaćena sva tri konstitutivna naroda BiH.

Podaci koji su poslužili kao orijentacija za moguće istraživačke teme bili su statistički popisi stanovništva, iz kojih je vidljivo da je **1948.** godine u Sloveniji živjelo 3920 osoba rođenih u Bosni i Hercegovini, **1953.** – 5140; **1961.** – 8476; **1971.** – 17923; **1981.** – 33530; **1991.** – 49200 i **2002.** – 65530.⁸ Ovaj posljednji popis obuhvatio je i osobe koje nisu rođene u Bosni i Hercegovini, ali su porijeklom iz BiH.

U ovom ipak informativnom prilogu ograničit ćemo se samo na rezultate istraživanja brojčano najjače komponente ljudi iz Bosne i Hercegovine, tj. Bošnjaka, *koji se inače s imenom Bosne u potpunosti identifikiraju.*

Postojanje današnje zajednice Bošnjaka u Sloveniji rezultat je historijskih, političkih i ekonomskih prilika u Bosni i Hercegovini. Osnovni motivi njihovog migriranja, tada u zajedničkoj državi – Jugoslaviji, iz

8 Dolenc Danilo, *Migracije iz območja nekadanje Jugoslavije v Slovenijo in njih sociogeografski učinki*, Ljubljana, Magistarsko delo, Filozofska fakulteta, Odelek za geografijo, 2003, 41-42.

jedne u drugu republiku bili su, prema rezultatima velikog broja istraživača interdisciplinarnog profila: ekonomske prirode. Radilo se prije svega o traženju zaposlenja, željama za boljim radnim mjestom, radi školovanja djece, poboljšanju životnog standarda, usavršavanju. Skala motiva bila je duga što se vidi iz obavljenih intervjuva.

Prvi ispitanik, R. S., 51 godina, taksista iz Kranja, na relaciji Brvnik – Ljubljana, na naše pitanje kada, kako i zašto je došao u Sloveniju odgovorio je: *Poslije zemljotresa u Banjoj Luci 1968. godine, a živio sam u Prnjavoru, s 34 nacije, dobio sam stipendiju za školovanje, s još nekoliko petnaestogodišnjih učenika iz Krajine različitih nacionalnosti.* (Radilo se, zanimljivo je, o pomoći Republike Slovenije bosanskoj djeci nastradaloj u zemljotresu.) *Stanovali smo u đaćkom domu. Poslije završene škole dobili smo posao i ostali u Sloveniji. Oženio sam se ženom iz svog zavičaja, dobio dva sina i ostao da živim u Sloveniji.* Na naše pitanje šta je po nacionalnosti odgovorio je, veoma oprezno, *da je bosanski Srbin, a da se njegovi sinovi izjašnjavaju kao Slovenci, jer se tako osjećaju.* Istovremeno je rekao da su se *iz njegovog kraja, tj. iz Prnjavora, Srbi za vrijeme rata 1992–1995. odselili u Srbiju, Hrvati u Hrvatsku, Muslimani po bijelom svijetu te da ni u Sloveniji više ništa nije kao što je bilo prije 1991. godine, da se međusobno svaki narod (nacija) druži sa svojim unutar svojih zajednica.* Nema želju da se vrati u svoj kraj.

Drugi ispitanik, I. S., 49 godina, iz Jesenica, jedan od dva poslanika Bošnjaka u gradskoj upravi, rodom iz Fatovca, općina Sanski Most, odgovorio je na već uobičajeno pitanje zašto i kada je došao u Sloveniju: *Došao sam 1973. godine na školovanje u Jesenice, jer sam na početku školovanja u Sanskom Mostu u I razredu tehničke škole imao neugodno iskustvo, na nacionalnoj osnovi, s profesorom fizike, koji je bio Srbin.* Nakon završene škole dobio je posao u Željezari u Jesenicama, oženio se, ima dvoje djece i unuče i namjerava se kada se penzionise vratiti u svoj zavičaj. Djeca razmišljaju drugačije.

Treći ispitanik, E. A., 43 godine, Grosuplje. Kao već zaposlena ekonomistica u firmi “Slovenijales” u Bosanskom Novom, dobro situirana otišla je u Sloveniju 1981. godine, kada se udala za čovjeka koji je već radio u Sloveniji. *Očekivala sam da ću nastaviti s radom u “Slovenijalesu” u Sloveniji, ali nada u transfer je propala. To je bila najteža faza u mom životu, jer nisam poznavala jezik, radila sam na poslovima nekvalificiranih*

radnica u proizvodnji, kojih je uvijek bilo dosta, a na kojima su radile i druge Bosanske, polupismene. Slovenke nisu radile tu vrstu poslova. Poslije teškog perioda u životu dobili smo od države mali radnički stan. Sada imamo svoju građevinsku firmu, svoju kuću, dva sina. Odlazimo u Bosnu, gdje su nam roditelji, ali o povratku ne razmišljamo. Družimo se s Bošnjacima, pomažemo i mnogima iz Bosne da ovdje kod nas sezonski rade. Sa Slovencima i "drugima" (Srbima i Hrvatima) iz Bosne imamo dobrosusjedske i korektne odnose, ali se ne posjećujemo. Naša djeca su rođena u Sloveniji, ona ne znaju za drugu domovinu osim za Sloveniju, iako mi negujemo svoju tradiciju i vjernici smo islamske vjeroispovijesti.

Sa V. T., 55 godina, medicinskom radnicom, udovicom rodom iz Doboja, koja ima jednu udatu kćerku, razgovarali smo više puta. Muža Slovenca upoznala je u Švicarskoj, a potom su došli da žive u Ljubljani. Osjeća se Bosankom (katoličke vjeroispovijesti), ali se u okruženju izjašnjava kao Slovenka, *jer Južnjake Slovenci nikada nisu ni voljeli ni cijenili*. Družuje se s Bošnjacima, i to mahom iz miješanih brakova. Međusobno razgovaraju na slovenskom.

Nije nam cilj da na osnovu intervjua, koji se odnose i na razloge doseljavanja Bosanaca u Sloveniju, donosimo generalne zaključke o motivima migracija niti su migracije cilj pisanja ovog članka, ali je činjenica da su mnogi stanovnici, pa i Bošnjaci, rođeni u Bosni i Hercegovini krenuli u Sloveniju i iz drugačijih motiva.

Najviše Bošnjaka iseljavalo se iz sjeverozapadne Bosne (Velika Kladuša, Vrnograč, Sanski Most, Bosanski Novi, Kozarac, Prijedor, Ključ, Bosanska Gradiška i dr.), ali i iz drugih mjesta Bosne i Hercegovine (Maglaj, Srebrenica, Višegrad, Zvornik...) u Ljubljani, Jesenice, Maribor, Slovensku Bistricu, Trbovlje, Velenje, Kopar, Tržič, Škofju Loku, Kočevje i druga mjesta u Sloveniji. Najčešće su radili teže poslove u "prljavoj industriji", u fabrikama, rudnicima, drvnoj industriji, brodogradilištu, željeznici, a žene kao spremačice i higijeničarke u zdravstvu, hotelijerstvu, fabrikama duhana i sl.

Najprije bi dolazili muškarci sami, po pozivu rodbine ili susjeda, ili nakon konkursa za dodjelu stipendija za školovanje za zanatlije. Stanovali su u đačkim domovima, a nakon završene škole u samačkim / samskim domovima, zajedno s ostalim uposlenima. Oženjeni su žene ostavljali u Bosni kod svojih roditelja na imanjima, gdje su i rađale djecu, koje

su očevi često viđali samo praznicima. Poslije “spajanja” porodica ili zasnivanja porodica (uglavnom sa ženama iz zavičaja) bili su podstanari, često u veoma lošim stambenim uslovima (I. S., 1957, Jesenice: *Prvih sedam godina živjeli smo kao podstanari u neuslovnom stanu, bez vode i struje. Tu su nam se i rodile kćerke. Poslije sedam godina teškog života dobili smo od Željezare dvosoban stan, u kome smo i sada.*

Mnogi Bošnjaci dolazili su kao sezonski radnici, radeći najčešće u građevinarstvu, kao zidari, stolari, keramičari, vodoinstalateri, električari, ali često i kao nekvalificirani radnici u drvnoj industriji.

Mnogi Bošnjaci dolazili su u Sloveniju autobusima. Bilo je po 50 autobusa koji su odvodili radnu snagu utorkom i ponovo je vraćali vikendom. Zato su se i zvali “vikendaši – nedjeljaši”. Svi su oni radili za svoje u Bosni, gradili su kuće, pomagali razvoj male privrede (npr. pčelarstva), a onda je došao rat, imanja su nestala, “nešto rata, nešto granata, nešto džemata”. (Kazivači bračni par T. R. rodom iz Lukavca kod Tuzle i H. iz Tešnja; Jesenice)

Osobe **prve generacije** nisu se školovale u Sloveniji, nisu učile slovenski jezik i teško su se integrirale u slovensko društvo. Družile su se međusobno, i djeca su se družila unutar svoje zajednice, tako da su se polaskom u školu teško nosila sa školskim obavezama. (A. P., Jesenice, diplomirani politolog, druga generacija: *U osnovnoj školi osjećao sam se diskriminiranim od Slovenaca, jer do tada nisam znao slovenski jezik, budući da sam se igrao s djecom koja nisu bila Slovenci. Po očevom uputstvu, počeo sam da učim jezik, da ga savladam dobro gramatički. Imao sam dobru i strpljivu učiteljicu. U srednjoj školi nisam imao problema. Zato sam i napisao knjigu “Islam u Sloveniji” na slovenskom jeziku, smatrajući da trebaju da je čitaju te da se s nama upoznaju i Slovenci i Bošnjaci istovremeno na jeziku države u kojoj živimo.*) (Pašić, 2005)

Mnogi mladi ljudi iz **druge generacije**, iako obrazovani, sačuvali su maternji jezik u govornom obliku (izričaju) kako su govorili njihovi roditelji (*čela* – htjela; *njiha* – njih; *tude* – tu, ispitanik O. D., 1974, Jesenice).

Bez obzira na stepen obrazovanja, Bosanci, kao i svi drugi narodi južnije od Hrvatske iz bivše zajedničke države, za Slovence su bili *Južnjaci, Bosanci, Jugovići, Švedi, Bizanti, Čefuri, ta spodnji* i dr. (Kobalt, 2002; Sedmak, 2002)

Za jedan od negativnih često korištenih stereotipa: *čefuri* (prvi put objelodanjen na albumu "Ldo ke čefuri" slovenskog muzičara Magnifika, 1996. godine) zainteresirala se etnologinja i antropologinja Lidija Jukanović u radu "Od Bosancev od čefurija" (Jukanović, 2005). Ona je ustvrdila da se ovaj pejorativni naziv koristi za *sve osobe* sklone krađi, bez obzira na nacionalnost. Također je objašnjavala da je to ustvari neka vrsta kolektivne predrasude Slovenaca, koja se odnosi na sve migrante iz nekadašnjih jugoslavenskih republika, kao i osobe *druge generacije*. Naziv *čefuri* podrobnije označava osobe koje su lijene, glupe, sklone kiču, alkoholu, prošenju, ženama, agresivne, neadaptivne na slovensku sredinu. U antropološkom smislu, navodno su prepoznatljivi po niskom čelu, gustim spojenim obrvama, naglašenim jagodičnim kostima i jakim donjom čeljusti.

Svim ispitanicima u Sloveniji poznati su ovi stereotipi, ali oni to objašnjavaju da *oni "drugi", koji tako rezoniraju, tj. Slovenci, ne znaju ni gdje je Bosna niti kakvi smo kao narod. Da nije tako, ne bi se pojavljivale parole tipa "Proklet Bosanec u svojo Makedonijo" ili "Bošnjake na smetljake u živinske vagone"* (kazivači G. F., 1957, i O. 1960, Jesenice).

Ko su ustvari Bosanci? Otkud ti očito negativni stereotipi kod nekih Slovenaca? Jedan od odgovora dobili smo od uglednog imama R. H. iz Kopra: ... *Mladi ne završavaju srednju školu, nego uglavnom zanat. Prepušteni su sami sebi, iako rođeni u Sloveniji, nisu integrirani u slovensko društvo, a ima ih koji se odaju drogi, razbojništvu i krađi.* Kroz te pojedince Slovenci gledaju sve Bošnjake. Misli da zbog takvih prijestupnika ugledni ljudi, kao što je npr. dr. Z. Hercegovac, pedijatar, ne mogu dobiti dozvolu za rad. Redovno odlazi u zatvor te uči mlade osuđenike vjeri i vrijednostima života.

Drugi mladi i uspješni Bosanac (H. B., Ljubljana) odgovorio je: ... *Bosanci se upadljivo ponašaju, glasni su na javnim mjestima, nemaju elementarnu kulturu komunikacije, sastaju se u "svojim" kafićima, organizirani su pod atributom **bosanski studenti**, a ne i s ostalim studentima itd.*

A šta Bosanci misle o Slovencima? Prema mišljenju većine Bosanaca, Slovenci su drugačiji od nas, ne njeguju instituciju komšiluka, zatvoreni su, nepovjerljivi, nedruštveni s *drugima*, škrti (samo sebi plaćaju u restoranima), ali i da su vrijedni, da vole prirodu, posebno izlete na

planine, da ističu i cijene svoju kulturu, da su veoma korektni na poslu (posebno su tolerantni prema obilježavanju vjerskih islamskih praznika), da vole bosanske kolače i roštilj, pitu (*ali samo preko ograde, ne žele da se priključe proslavama*), ali i da *gledaju potcjenjivački na sve Bošnjake*. Misle da najviše cijene Hrvate – Bosance.

Ovo su samo neka zapažanja do kojih smo došli slušajući priče o predrasudama i stereotipima u Sloveniji. Nadamo se da će dalja istraživanja moći dati odgovore na pitanja šta u očima Slovenaca čini Bosanca Bosancem odnosno šta je to što ga u određenom trenutku prestaje činiti Bosancem.

Bošnjaci su od kraja prošlog i početka ovog stoljeća organizirani u kulturna i vjerska društva koja djeluju u okviru islamskih zajednica u Ljubljani, Kranju, Kočevju, Škofjoj Loki, Prestroneku, Velenju, Trbovlju, Kopru, Celju i Jesenicama. U kulturno-umjetničkim društvima (npr. “Biser”, Jesenice) njeguju narodne igre i pjesme i horsku muziku, posebno vjerske pjesme: ilahije i kaside. Ponegdje djeluju i recitatorske sekcije. U Tržiču postoji hor koji čini *6 muškaraca i 8 žena, a kojim rukovodi Sulejman Šabić. Objavili su CD s ilahijama i kasidama. Nemaju organizirano društvo Bošnjaka*. U Ljubljani izlazi list “Bošnjak”, ali povremeno na bosanskom jeziku. To je list Bošnjačkog kulturnog saveza Slovenije.

Svakodnevnicima većine Bošnjaka u Sloveniji danas se odvija u stanicama koje su dobili od države (ranije su to bile barake u radničkim naseljima) ili u kućama koje su sami podigli. U posljednje vrijeme otkupljuju kuće od Slovenaca koji odlaze iz grada (npr. iz Jesenica).

Slobodno vrijeme najviše provode u islamskim zajednicama koje su organizirane uz mesdžide. Tu proslavljaju svoje vjerske praznike, održavaju iftare (jela poslije posta u mjesecu ramazanu), posebno za muškarce koji žive u Sloveniji bez porodice. Žene s djecom dolaze na predavanja, obično nedjeljom.

U krugu porodice otac se poštuje i on uvijek prvi započinje obrok, a u mesdžidu to čini najstariji član.

Osim tradicionalne bosanske hrane, koja je po načinu spravljanja karakteristična za pojedine regije: jahija, potkrža, juha (ranije su govorili čorba) spravljena s tarhanom, razne vrste pita, pogača, sarma, hošaf, hurmašice – usvojili su i mnoga slovenska jela.

Djeca su do 1991. godine mahom dobijala kratka imena: Irma, Anita, Ela, Sara, Polona, Hana, Sandi, Denis, Ermin, Iris, Alen... U novije vrijeme se više daju muslimanska imena, koja imaju neko značenje, ili po umrlim srodnicima. Djeca predškolske dobi idu u jaslice i obdaništa, bez obzira na to što imaju nane koje su penzionerke i koje ih mogu čuvati. Smatraju da djeca trebaju učiti pravilno da govore slovenski jezik i da odrastaju u slovenskom duhu.

Roditelji s djecom – **treća generacija** (djeca osoba rođenih u Sloveniji) komuniciraju na slovenskom jeziku. U kućama uglavnom nemaju knjige na bosanskom jeziku, niti slikovnice i dječiju literaturu. Mladi ne poznaju nijednog bosanskohercegovačkog pisca, a ne znaju ni da nabroje veće gradove u Bosni i Hercegovini.

Enterijeri stanova su spoj bosanskog i srednjoevropskog stila. U kućama ili stanovima obavezno se nalazi i nešto što podsjeća na kraj iz kojeg su migranti došli, a posljednjih godina mnogi su upotrebn i ukrasni predmeti s motivom ljiljana. Mladi se u novije vrijeme obavezno vjenčavaju po šerijatskom običaju. Česti su brakovi na probu, kao i kod Slovenaca. Rijetki su, i nepoželjni, mješoviti brakovi.

Do rata su mrtvi odvoženi na ukop u Bosnu i Hercegovinu, u mjesto rođenja, a od rata se ukopavaju u Sloveniji. Na poznatom starom groblju Žale u Ljubljani od 1992. godine Bošnjaci su sahranjivani na zajedničkim parcelama s pripadnicima ostalih vjera i nacija, a u novije vrijeme koriste parcele koje su grupisane po vjerskoj pripadnosti. Po spomenicima se uglavnom ne razlikuju od nadgrobnih obilježja pripadnika drugih naroda ili vjeroispovijesti. U Jesenicama je formirano prvo muslimansko groblje u Sloveniji. Za vrijeme dženaza na groblje odlaze i žene, nose i cvijeće, pale svijeće. Mrtvi se ukopavaju u sanducima. Obavezno se odlazi na groblje za vrijeme Dana mrtvih (1. novembar), kada odlaze svi Slovenci, što je i državni praznik.

Na bajramskim sijelima u mesdžidima gdje se okupljaju Bošnjaci često se priređuju prigodni kulturni programi, a uz zakusku, šalu, razgovor pjevaju i šaljive svatovske pjesme “Svekrvice, ispalo ti oko...” (dvostih).

*Dođi, dragi, kad si reko doći...
Kad si reko, nije ti daleko. (dvostih 2x)
Moje srce kucalo pa stalo...
sjetilo se koga je varalo. (2x)
Ja i dragi manuli se svega
i ljubavi i ne znam radi čega...*

Zatim, pjeva se poznata pjesma:

*Djevojka sokolu zulum učinila,
zulum učinila, goru zapalila.
Gorjela je gora i dva i tri dana,
dok je dogorjela sokolu do gn' jezda*

ili:

*Došla voda od br'jega do br'jega,
pronijela Mejru na tabutu.
"Hajde, Mejro, s nama večerati!"
"Večerajte, mene ne čekajte!
Mene čeka gotova večera,
u džennetu među hurijama.
Selam ćeš mi mojoj staroj majci,
neka klanja pet vakat'-namaza.
Neka posti mjesec ramazana,
neka Mejri nam'jeni kurbana."*

Pjevaju se i gradske pjesme:

*Promiče momče kroz selo
nameće fesić na čelo.
Vidi ga, majko, lijep momak
Svrati ga, majko, na konak.*

*Mani se, kćeri, momčeta,
momčetu treba večera
i topla bijela postelja.
Moje mu usne večera,
a bijele grudi postelja,*

ili:

*Ne klepeći nanulama
i ne pitaj gdje sam bio.
Zašto su mi oči plačne
zbog čega sam suze lio.*

*Stajao sam kraj mezara
i umrlu majko zvao.
Nosio joj dar od srca,
ali joj ga nisam dao.*

*Ne klepeći nanulama
kad silaziš sa čardaka.
Sve pomislim moja draga
da silazi stara majka.*

Omiljene su i pjesme:

...Aj, ovi naši bijeli dvori
puni veselja!...

ili:

*Majka sina budila,
u sabah probudila,
ustaj, sine, sabah je,
ustaj, sine, Bajram je.*

*Hajde, sine, ustani,
lijepo mi se obuci,
Bajram-namaz klanjaj ti,*

*mezare zijareti.
Bajram-namaz klanjaj ti,
mezare obiđi.*

*Nek mirišu avlije,
nek se svako raduje.
Širom Bosne ponosne,
nek se pjeva, Bajram je.*

Pjevaju se i komponovane narodne pjesme:

*Voljela sam oči zelene,
voljela sam oči nevjerne.
Voljela ih, ludo voljela,
a sada sam bez njih ostala,*

(Zabilježeno u mesdžidu u Kočevju i u Ljubljani 2005. godine.)

Bošnjaci **prve generacije** čuvaju u sjećanju lokalna predanja iz Bosne o ključkom gradu, o zakopanom blagu, o gradu Vrnograču, za koji se priča da ga je gradila Vrana, Dabišina kći, a sultan dogradio. U njemu je bilo zakopano veliko blago, a stanovnici su stradavali od epidemija i bili sahranjivani u kužnim grobljima. Također je živo sjećanje na epsku tradiciju, posebno kod Bošnjaka iz Cazina. S dozom ponosa migranti pričaju o čuvenim **krajišnicima**, o kojima su im pričali stari. Opjevana su braća Hrnjica, Đerzelez Alija, Janković Stojan, mnogi kapetani...

Bošnjaci **druge generacije** nisu baš pažljivi slušaoci svojih voditelja dok se sjećaju svoje mladosti.

Bošnjaci zajedno sa Slovencima koriste u Ljubljani više mjesta za sastajanje i okupljanje. To je prije svega okrepČEVAPnica **Harambaša** u ulici Vrtna br. 8, uglednog sportskog stručnjaka Harisa Babića, gdje se osim izvrsnih bosanskih specijaliteta s roštilja nudi i udoban ambijent u bosansko-sarajevskom stilu i gdje se sluša muzika s prostora Bosne i Hercegovine. Uz dnevne novine iz Bosne i Hercegovine tu se mogu

prelistati i knjige, a česte su i promocije knjiga bosanskohercegovačkih autora.

Na drugom dijelu Ljubljane, u Dunajskoj cesti 145, nalazi se restoran "Sofra", na tržnici "Sofrica", gdje se nude bosanski specijaliteti u autentičnim bosanskim posudama. Izvanredni kuhari iz Bosne zaslužni su za visok kvalitet i nagrade koje su osvojili među najboljim restoranima u Sloveniji.

U Ljubljani, Kopru i drugim većim gradovima, gdje su druženja Bošnjaka **druge generacije** s mladim Slovencima prisnija, jezički, a donekle i kulturno i etnički, evidentnija je asimilacija. Odlazak u Bosnu doživljavaju kao provod. Dovoljna su im tri dana boravka u mjestu odakle im potječu roditelji. **Za Bosance u Bosni mi smo Slovenci, a za Slovence smo Bosanci** – kaže većina. Na naše pitanje kako se osjećaju i koji je ustvari njihov identitet, kako se nacionalno osjećaju, odgovori su bili različiti i na momente iznenađujući. Izjašnjavali su se kao *Bosanci, Muslimani, Bošnjaci, Slovenci, muslimani, Slovenci islamske vjeroispovijesti, Slovenci muslimani*, pa do toga da su *Krajišnici, Evropljani, građani svijeta* itd.

Na pitanje kakva je uloga religije u životu ovih mladih Bošnjaka uočavalo se da mnogi ne razlikuju vjersko od nacionalnog osjećanja. Posebno su bili iznenađujući odgovori na pitanje žele li dobiti status nacionalne manjine. Pripadnici i **druge** i **prve** generacije uglavnom su odgovorili da im je to nepotrebno, da se ne osjećaju ugroženim te da će 2006. godine dobiti pasoše Evropske unije i da im ništa više ne treba.

Ipak, zadovoljni su oživljavanjem slobode vjeroispovijesti nakon osamostaljenja R. Slovenije i smatraju da se u okviru svojih mesdžida i Bošnjačke kulturne zajednice Slovenije čuva njihov etnički identitet. Očito na ova i slična pitanja kompleksne odgovore i zaključke mogu dati neka dalja istraživanja.

ZAKLJUČAK

Vjerujemo da rezultati navedenih istraživanja *Bosanaca u Sloveniji* i sumirani zaključci u ovom informativnom članku (koji se odnosi samo na Bošnjake) daju uvid u širinu i složenost ove teme, koja će, nadamo se, biti predmet budućeg institucionalnog istraživanja u Sarajevu.

U prilogu je dat sažet pregled etnoloških istraživanja o Slovencima koji žive u Bosni i Hercegovini, prije svega u Sarajevu (kultura stanovanja, običaji, ishrana, prisustvo u privredi, inkorporiranost u život grada, kulturu, umjetnost, nauku, sport i dr.), i Bosanaca i Hercegovaca (Bošnjaka) koji su u Sloveniju otišli u potrazi za poslom, 60-ih godina prošlog stoljeća, i u potrazi za mirom, 90-ih godina prošlog stoljeća. Istraživanja Bošnjaka obavljena su u slovenskim gradovima u manjim, unaprijed određenim grupama ljudi (u stambenim blokovima, gdje uglavnom žive grupisani, u islamskoj zajednici, bosanskim društvima i dr.). Prilikom istraživanja korištena je jedna *relativno* nova metoda u društvenim naukama (a savremena etnologija, osim što je po definiciji historijska nauka, zadire i u područje društvenih), metoda biografije, *life story*.

U ovom radu prikazane su mogućnosti etnološkog istraživanja Bošnjaka koji žive u slovenskim gradovima i Slovenaca koji žive u bosanskohercegovačkim gradovima.

Identitetske karakteristike Slovenaca i Bošnjaka u ove dvije države ne manifestiraju se samo u kulturi odnosno duhovnosti (vjeri, usmenim predanjima, pjesmama, ishrani, socijalnim odnosima itd.) nego i u samosvijesti o pripadnosti matičnoj državi.

Ipak, takva vrsta zaključka bila bi relevantna tek kad bi se obavila interdisciplinarna istraživanja (etnološka, historijska, sociološka, ekonomska i dr.) u zadanim grupama. Takva monografska istraživanja mogla bi dati dosta odgovora na koje sama klasična etnologija ne može odgovoriti.

Ostvareni rezultati građe i terenskog rada predstavljaju samo početna istraživanja jednog značajnog i kompleksnog društvenog procesa. Navedena istraživanja trebala bi započeti samim ekonomskim razvojem zemlje (bivše Jugoslavije), kao i stručnom, dubinskom analizom statusa migranata danas u Sloveniji, nakon rata 1992–1995.

LITERATURA

- Belaj, V., *Etnološka istraživanja Slovenaca u Hrvatskoj, Slovenci v Hrvaški*, Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja, 1995, 287-297.
- Kuripešić, B., *Putopis kroz Bosnu, Srbiju, Bugarsku i Rumeliju 1530*, Sarajevo, Svjetlost, 1950.
- Cvelfar, B., *Arhivska građa bosanskohercegovačkih izbjegličkih osnovnih škola u Sloveniji*, Tuzla, god. 7/2004, Arhivska praksa, 2004, 56-62.
- Dedić, J., Jalušić, V., Zorn, J., *Izbrisani*, Organizirana nedolžnost in politike isključevanja, Ljubljana, Mirovni inštitut, 2003.
- Dekleva, B., Razpotnik, Š., *Čefurji so bili rajeni tu, živjene mladih priseljencev druge generacije v Ljubljani*, Ljubljana, Institut za kriminologiju Pravnog fakulteta, 2002.
- Donlić, H., Črnivec, V., *Deset let samote*, Iskušnje bosansko-hercegovačkih in beguncev v Sloveniji, Ljubljana, Mirovni inštitut, 2003.
- Hadžibegović, I., *Slovenci u Bosni i Hercegovini*, Prilog izučavanja broja i rasprostranjenosti Slovenaca u Bosni i Hercegovini od 1910. do 1992. godine, Zora Cankarjeva, VI/16-17, Sarajevo, Slovensko kulturno društvo "Cankar", 1997, 3-7.
- Medica, K., *Migracije na narodnosno mešanem obručju Slovenske Iskre*, Naučni skup: Migracije i Bosna i Hercegovina, Sarajevo, Prilozi, Institut za historiju, 1999, 497-505.
- Jukanović, L., *Od Bosancev do čefur*, Ljubljana, Zelena pika, 2005.
- Kobalt, A., *Zdej smo od tu – A smo še čefurji?*, Ljubljana, diplomsko delo Univerza v Ljubljani, 2002.
- Kržišnik-Bukić, V., *Slovenci v Bosni in Hercegovini, Bosna i Slovenina*, Ljubljana, Institut za nepodnosna vprašanja, 2001, 38/39, 202-212.
- Kržišnik-Bukić, V., *Cazinska buna 1950*, Sarajevo, Svjetlost, 1991.
- Mežnarić, S., *Delavci iz drugih jugoslovenskih republika in pokrajina v Slovenija*, Ljubljana, Raziskovalni center za samoupravljanje RS ZSS, 1982.
- Mežnarić, S., *Sociološki problemi imigracija iz BiH u Sloveniju: kako pristupiti imigrantskoj politici*, Naučni skup: Migracije i Bosna i Hercegovina, Prilozi, Sarajevo, Institut za historiju, 1990, 321-333.
- Milovančev, N., *Doseljavanja i život Srba na području današnje Slovenije od XV do početka XX veka*, Ljubljana, Beseda, 2004, 80-94.
- Pašić, A., *Islam in muslimani v Sloveniji*, Tržič, Žepna knjiga, 2005.

- Pejanović, Đ., *Stanovništvo BiH*, Beograd, Naučna knjiga, SANU, Posebna izdanja, Odeljenje društvenih nauka, 49, 1955.
- Sedmak, M., *Kri in kultura*, Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, znanstveno raziskovalno središče RS, 2002.
- Štrumbl, Ž., Smid, G., *Djeca iz Bosne i Hercegovine u izbjegličkim školama u Republici Sloveniji*, Tuzla, Arhivska praksa, god. 7, 2004, 62-74.
- Treseglav, M., *Uskoška pesemska dediščina Bele krajine*, Ljubljana, ZRC SAZU, 1996.
- Ignacij, V., *Migracioni procesi iz Bosne u slovenačkim zemljama za vrijeme turskih provala u 16. stoljeću*, Naučni skup Migracije i Bosna i Hercegovina, Prilozi, Sarajevo, Institut za historiju, 1990, 89-101.